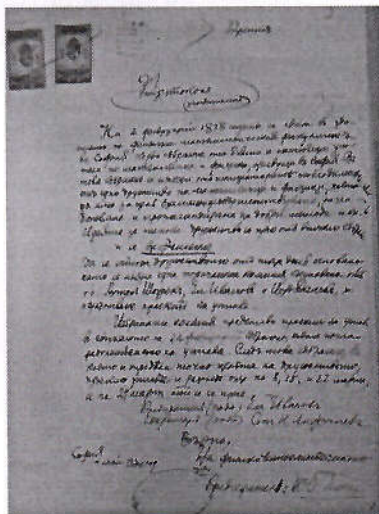

120 ГОДИНИ СЪЮЗ НА ФИЗИЦИТЕ В БЪЛГАРИЯ. СЪЮЗНА ДЕЙНОСТ 1898-1950

Ганка Камишева

Съюзът на физиците в България преминава през различни периоди през 120-годишната си история – от регионално Софийско дружество по физика и математика до Съюз на физиците в България. Дългата му история е отпразнувана няколко пъти. Първото честване е проведено през 1939 г. Четиридесетгодишнината на дружеството е отбелязана с издаването на Юбилеен сборник [1]. Дружеството на физиците чества своя 80-годишен юбилей на 3 май 1978 г. Статията на А. Ваврек, посветена на 90-годишнината на дружеството [2], е пръв опит за документално проучване. 100-години от създаването на Физико-математическото дружество Съюзът на физиците чества през 1998 г. Тържественото събрание, посветено на 110-ата му годишнина, е проведено в Аулата на Софийския университет на 24 октомври 2008 г. [3]. Сто и двадесетата годишнина на Съюза на физиците е отбелязана в Аулата на Софийския университет на 20 март 2018 г.

Учредителният протокол

Денят 29 март е избран за Ден на физиката, защото на този ден е учредено Физико-математическото дружество в България през 1898 г. В 120-годишната история на Съюза могат да се набележат 5 различни периода: 1) Физико-математическо дружество в София (1898 – 1934); 2) Българско физико-математическо дружество (1934 – 1950); 3) Физико-математическо дружество (1950 – 1971); 4) Дружество на физиците (1971 – 1989) и 5) Съюз на физиците в България (1990 –). Настоящата статия има за цел да разгледа документално дейността на Физико-математическото дружество, доколкото това е възможно.

Оригинален документ за първия от тези периоди е протоколната книга на Физико-математическото дружество за периода 1905 – 1936 г., която в електронен вид се намира на интернет страницата на Съюза на математиците [4]. Тя съдържа 343 ръкописни страници. Извори за втория период се съхраняват във фонда на Софийския областен съд [5]. За третия и четвъртия период са използвани записките на Мила Атанасова [6].

През 90-те години на 19 век, след създаването на Физико-математическо отделение към Висшето училище в София, стремежът към усъвършенстване и разпространение на научното знание обединява физици и математици, учители, университетски преподаватели и асистенти. Проф. Емануил Иванов е инициатор да започне подготовка за създаването на Физико-математическо дружество през март 1897 г. Учредителното събрание е проведено една година по-късно – на 2 февруари 1898 г. (по стар стил, новият е въведен в България през 1916 г.). Избраната тричленна комисия, състояща се от професорите: Антон Шоурек, Емануил Иванов и Юрдан Ив. Данчев, подготвя проект за устав на дружеството. Както се вижда от учредителния протокол, уставът на дружеството е приет на 29 март 1898 г. Учредителният протокол е подписан от Емануил Иванов като председател и от Стефан Лафчиев като секретар. Физико-математическото дружество си поставя за цел да подпомага издаването на научни трудове, учебна и педагогическа литература, както и утвърждаването на научна физическа и математическа терминология. Дискусиите по такива теми се организират един или два пъти месечно. На събранията на Дружеството се изнасят сказки и реферати.

Изборни длъжности в дружеството са председател, членове на настоятелството, секретар, касиер и библиотекар, двамата членове на проверителната комисия и трима членове на редакционната комисия. Много хора заемат тези длъжности през 120-годишната история на Дружеството.

Председатели на Физико-математическото дружество

Благовест Долапчиев
(1941 – 1945)

Георги Наджакъв
(1945 – 1950)

Петко Иванов
(1960 – 1963)
(1967–1971)

Боян Петканчин
(1963 – 1967)

Стефан Лафчиев
(1904 – 1906)
(1910 – 1941)

Спиридон Ганев
(1906 – 1908)

Георги Кирков
(1908 – 1910)

Иван Салабашев
(1898 – 1900)

Емануил Иванов
(1900 – 1902)

Антон Шоурек
(1902 – 1904)

Първ председател на настоятелството е Иван Салабашев. Настоятелството има секретар (Емануил Иванов) и библиотекар (Куни Кутинчев) със съветници Иван Гюзелев и Стефан Лафчиев. Всеки от членовете на настоятелството внася годишно над 100 лева в касата на дружеството за неговата издръжка. Председатели на Физико-математическото дружество са били: Иван Салабашев (1898 – 1900), Емануил Иванов (1900 – 1902), Антон Шоурек (1902 – 1904), Георги Кирков (1904 – 1906; 1908 – 1910), Спиридон Ганев (1906 – 1908), Стефан Лафчиев (1910 – 1941), Благовест Долапчиев (1941 – 1945), Георги Наджаков (1945 – 1950), Петко Иванов (1960 – 1963; 1967 – 1971) и Боян Петканчин (1963 – 1967).

Международните контакти на Физико-математическото дружество датират от създаването му. То изпраща свои делегати на Международните математически конгреси в Рим (1908) и Болоня (1928), на Общославянския математически конгрес във Варшава (1929), на Международния конгрес на математиците в Цюрих (1932), на Конгреса на Италианското дружество за напредъка на науките в Бари (1933), на Международния математически конгрес в Осло (1936) и на Балканския математически конгрес в Букурещ (1937) [7-10]. По-късно Дружеството има двама свои представители в Международния комитет по радиология в Лондон.

Физико-математическо дружество в София (1898 – 1934)

През първия период от 1898 до 1934 г. Физико-математическото дружество е софийско и няма секции в страната. В него обаче членуват учители по физика и математика от други градове. През май 1899 г. са положени основите на специализирана физико-математическа научна библиотека. Библиотеката на Дружеството получава през 1905 г. от Георги Кирков 156 книги, от които 37 по физика. По време на социалистическия период, след закриването на Физико-математическото дружество, фондовете на библиотеката му са прехвърлени към библиотеката при Математическия факултет на Софийския университет, където могат да бъдат намерени и днес.

През периода от 1899 до 1901 г. са отпечатани три Годишника на Дружеството [11]. Шест години след създаването си Дружеството събира достатъчно капитал, с който започва издаването на Списание на Физико-математическото дружество в София. От него излизат 33 годишници през периода от 1904 до 1950 г. Тиражът се запазва през целия период – 1000 броя. През 1958 г. то е преименувано на Физико-математическо списание и се издава до 1993 г. Списание то не излиза от 1951 до 1957 г. и през 1992 г. До 1950 г. отговорни редактори на списанието са били: Стефан Лафчиев (1904 – 1906, 1911 – 1940), Димитър Попов (1906 – 1907), Спиридон Ганев (1909 – 1910), Любомир Кръстанов (1946 – 1947) и Аркадий Стоянов (1948 – 1949).

Отчетите на Физико-математическото дружество се печатат редовно в Списание то като „Дружествена хроника“ [12]. Членовете му нарастват от 40

през първите години до около 800 в края на първия период. За почетни членове на дружеството са избрани Христо Г. Данов и Стефан Лафчиев.

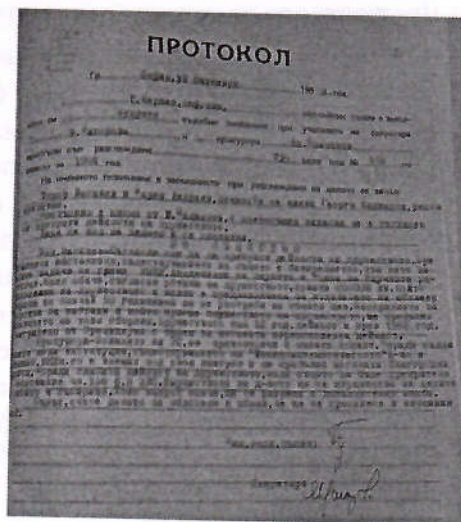
Българско физико-математическо дружество (1934 – 1950)

През втория период от 1934 до 1950 г. Дружеството съществува като юридическо лице и се нарича Българско физико-математическо дружество. Във фонда на Софийския областен съд се пази фирмено дело № 404 от 1934 г. на Физико-математическото дружество. То съдържа 25 листа от периода 20 април 1934 до 13 октомври 1950 г. Към заявлението за регистрация на дружеството в Софийския областен съд с входящ номер 382 от 20 април 1934 г. са приложени: препис от учредителния протокол (1898), препис от Устава на дружеството и препис-извлечения от протоколите за избора на членовете на настоятелството. През 1934 г. настоятелството се състои от Стефан Лафчиев (председател), проф. Иван Ценов (подпредседател), Петко Иванов (секретар), Стефан Козарев (касиер), Аркади Стоянов (библиотекар) и членове: Атанас Димитров, Стефан Бончев, Константин Иванов и д-р Александър Иванов. През втория период към Дружеството са обособени астрономическа секция, колоквиум по опитна физика и студентско академично физико-математическо дружество с клонове извън София.

Физико-математическо дружество (1950 – 1971)

Фирменото дело № 404 от 1934 г. е прекратено на 13 октомври 1950 г. На заседанието на Софийския областен съд присъстват секретарят на дружеството Тодор Василев и неговият касиер Марин Андреев. Председателят на дружеството проф. Георги Наджаков също е призован. Той изпраща писмо, в което изразява съгласие да се прекрати дейността на дружеството. Думите на Тодор Василев пред съда са: *„Съгласни сме да се прекрати дейността на дружеството. При сегашната обстановка съществуването на същото е безпредметно, тъй като за същите задачи се грижи Комитета за наука, изкуство и култура, Академията на науките и Съюза на научните работници“* [5].

Физико-математическото дружество е възстановено като колективен член на Съюза на научните работници през 1960 г. Учредителното събрание е проведено на 15 декември 1960 г. в Заседателната зала на Съюза на научните работници на бул. „Толбухин“ 18 с участието на 34-

Протокол от заседанието на Софийския областен съд

ма физици и математици. Нов момент в дейността на дружеството са създадените секции извън София. До края на 1964 г. дружеството има създадени 39 секции във всички окръжни градове с 1600 членове. Утвърдена е двустепенна структура на ръководство, която се състои от местни ръководства на секциите и централно ръководство в София. Физико-математическото дружество поема надзора над Националната математическа гимназия в София след откриването ѝ (1968). На 12 април 1963 г. е проведена Първата национална конференция. През 60-те години на 20 век в България започва научно-технически подем на промишлеността, който е свързан с полупроводниковата и функционална електроника, микроелектрониката, изчислителната техника, квантовата електроника и ядрената енергетика. Ново предизвикателство към дружеството е връзката на физиката и математиката с промишлеността. На 24 декември 1970 г. Физико-математическото дружество получава разрешение да се преобразува в две отделни самостоятелни дружества – на физиците и на математиците, които са колективни членове на Съюза на научните работници в България. На 17 октомври 1971 г. в София на извънредно общо събрание на Физико-математическото дружество, в присъствието на около 250 делегати от всички физико-математически секции в страната, е взето решение за закриване на общото Физико-математическото дружество и за учредяване на самостоятелни дружества на физиците и на математиците [2].

Важни дати

- 02.02.1898 – първа сбирка
- 29.03.1898 – Учредителен протокол
- май 1899 – създадена е специална научна библиотека на дружеството
- 1899 – 1901 – Годишник на Физико-математическото дружество излизат 3 тома
- 1904 – 1949 – Списание на физико-математическото дружество
- 1934 – Регистрация във фирменото отделение на Софийския околийски съд
- 13.10.1950 – прекратена фирмена регистрация
- 1958 – 1993 – Физико-математическото списание
- 15.12.1960 – 17.10.1971 – възстановени са събранията на ФМД
- 17.10.1971 – създадено е Дружество на физиците след разделяне на ФМД

Литература

1. Юбилеен сборник на ФМД в София по случай 40 г. му юбилей, София (1939)
2. А. Ваврек, 90 години от създаването на БФМД, Годишник на ДФБ (1988), стр. 45-68

3. Г. Камишева, Честване 110 годишнината на ФМД, Светът на физиката, кн. 3, (2008), стр. 448-449
4. Протоколна книга 1905 – 1936
(http://www.math.bas.bg/~smb/prot_kniga_1905_1936)
5. Държавен архив София, фонд 3а, опис 1, а.е. 459
6. ИФГТ, Музей, ф. 52
7. Ч. Лозанов, 100 години Съюз на математиците в България, Математика и информатика (6) (1998), стр. 3-7
8. Ч. Лозанов, 110 години Физико-математическо дружество в България, Наука (6), (2008), стр. 74-76
9. Ч. Лозанов, 110 години ФМД в България, Математика и информатика (6) 6-13 (2008)
10. С. Додунков, Съюзът на математиците в България – достоен наследник на българското ФМД, Математика и информатика (6) (2008), стр. 14-19
11. Годишник на Физико-математическото дружество в София, (1901)
12. Списание на Физико-математическото дружество в София, г. 1, (1904)

АБОНАМЕНТ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ

Абонамент за 1 година (4 книжки) – 16 лв., за пенсионери и студенти – 8 лв.
Ако желаете да се абонирате – пишете на worldofphysics@abv.bg

Броеве от списанието можете да намерите на следните места:
София

- Книжарница на БАН: София 1000, ул. „15 ноември“ 1, тел. (02) 987 97 86
  - Книжарницата на Математическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“:
София 1164, бул. „Джеймс Баучър“ 5
  - Книжарница „Нисим“, бул. „В. Левски“ 59
  - Съюз на физиците в България, Физически факултет,
СУ „Св. Климент Охридски“: София 1164, бул. „Джеймс Баучър“ 5,
тел. +359 2 62 76 60, e-mail: urp@phys.uni-sofia.bg
- Варна
- Народна астрономическа обсерватория и планетариум „Николай Коперник“,
Приморски парк 4